

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، رویکردی مناسب برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری ساحلی

**Integrated Coastal Zone Management (ICZM), a Suitable Approach to
Sustainable Coastal Tourism Development**

رضا منصوری*

استادیار ژئومورفولوژی، گروه جغرافیای طبیعی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

Rezamansouri@gep.usb.ac.ir

زهرا سربازی

دکتری ژئومورفولوژی از دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Zsarbazi@ymail.com

چکیده

سواحل یکی از گسترده‌ترین و جذاب‌ترین چشم‌اندازهای کره‌زمین هستند که در تمامی عرض‌های جغرافیایی گسترش دارند. امروزه، گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان، در بسیاری از کشورها جزء اصلی ترین فعالیت‌های اقتصادی بوده و گردشگری ساحلی نیز موقتاً اصلی اقدامات کشورهای ساحلی است. درواقع، گردشگری ساحلی در بسیاری از کشورها، سریعترین رشد را داشته؛ به طوری که بنابر اعلام UNWTO، ۱۲ کشور از ۱۵ کشور مقصد برتر جهان در سال ۲۰۰۰، کشورهای ساحلی بوده‌اند. کشور ما نیز به‌واسطه داشتن سواحل گسترده در شمال و جنوب، از پتانسیل‌های بالایی برای توسعه گردشگری ساحلی برخوردار است. اما پیچیدگی زیاد فعالیت‌های طبیعی، فیزیکی و انسانی در مناطق ساحلی کشور و ظایف مدیریت آن را هشکل می‌سازد، بنابراین این مناطق نیازمند مدیریت یکپارچه می‌باشند. امروزه، یکی از مهم‌ترین موارد مطرح در زمینه مدیریت سواحل موضوع ICZM است. ICZM برنامه‌ای پویاست که به یکپارچه‌سازی فرایندۀ تصمیم‌گیری در مناطق ساحلی می‌پردازد. هدف نهایی آن دست‌یابی به تصمیماتی جامع برای استفاده پایدار، توسعه و حفاظت از منابع موجود در مناطق ساحلی است. پیاده‌سازی در ست برناوهای گوناگون ICZM در مناطق ساحلی کشور می‌تواند زمینه مناسبی برای فهم سیاست کلی گردشگری ساحلی و توسعه پایدار آن فراهم نماید. ازاین‌رو، گردشگری ساحلی را می‌توان با ICZM ارتقاء داد و به حل اختلافات بین گردشگری ساحلی و دیگر بخش‌های دریایی و خشکی کمک کرد. ICZM دارای رویکردی مبتنی بر فرایند توسعه پایدار است و به کارگیری در ست آن در کرانه‌های کشور می‌تواند پیامدهایی از جمله: استفاده مؤثر از منابع ملی ارزشمند اجتناب‌هایی - اقتضایی؛ تشویق به گردشگری و جذب گردشگران؛ افزایش در کیفیت ارائه خدمات گردشگری؛ کمک به بهبود سکونتگاه‌های شهری مناطق ساحلی؛ ارتقاء حفاظت از ساحل؛ تسهیل در پایش، برناوهای ریزی و تصمیم‌گیری و ارتقاء توسعه پایدار مناطق ساحلی را به دنبال داشته باشد. بنابراین، توسعه پایدار گردشگری ساحلی در کشور، می‌تواند سهم بسزایی در اقتصاد ملی و همچنین کاهش فقر و افزایش رفاه جوامع بومی ساحلی داشته باشد.

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها: مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM)، گردشگری ساحلی، توسعه پایدار، رفاه جوامع بومی.

۱- مقدمه

امروزه از یکسو، مسائل مرتبط با موضوع مدیریت ساحلی از تنوع زیادی بر خوردار بوده و در سطوح گوناگون محلی تا ملی اعمال می‌شوند و از سوی دیگر، اغلب منابع مالی و مسئولان دولتی در سطوح گوناگون، تعیین کننده شکل مدیریت به کار گرفته شده در منطقه ساحلی می‌باشند (همسلت^۱، ۲۰۰۹؛ ۱۵۶). درواقع، به دلیل وجود فعالیت‌های طبیعی و انسانی پیچیده و گوناگون در مناطق ساحلی که خود ناشی از تنوع فعالیت‌ها و تعارض میان بهره‌برداران در سواحل است، مدیریت ساحل امری بسیار مهم و دشوار شده است. بنابراین، این مناطق می‌بایست با رویکردی یکپارچه و فراگیر مدیریت شوند. به عبارت دیگر، بحث مدیریت ساحلی می‌بایست باهدف تسهیل در استفاده و بهره‌برداری پایدار از منابع متنوع موجود در منطقه ساحلی و نیز باهدف حفاظت از منافع بشر در ساحل انجام شود.

مدیریت ساحل به دلیل مداخلات انسانی که معمولاً به شکل مهارگسیخته و نامتعادل در مناطق ساحلی در حال اذیجات است، ضروری و لازم الاجرا است (منصوری، ۱۳۹۷: ۶۰). مدیریت ساحل شامل چارچوب و خط مشی برای هر گونه قوانین و مقررات و تصمیمات لازم در طراحی و موقعیت هر یک از سازه‌های موردنیاز برای تسهیل در استفاده و بهره‌گیری از محیط ساحل است. به عبارت دیگر، مدیریت ساحل در پی دست‌یابی به استفاده بهینه فیزیکی و توسعه منابع ساحل است که به عناصر فیزیکی طبیعی محيط ساحل بر می‌گردد (ویدیامز و میکالف، ۲۰۰۹: ۳). دیدگاه‌ها و تعاریف بسیاری پیرامون اصطلاح "مدیریت ساحل" مطرح شده است، اما در اینجا به تعریف دانشمند ساحل شناس مطرح و صاحب‌نظر بسته می‌شود که بیان می‌دارد: مدیریت ساحل، به دنبال حفظ یا بهبود ساحل به عنوان منبعی تفریحی و نیز وسیله‌ای برای پاسداری از ساحل است و امکانات را با توجه به نیازها و مقاصد کسانی که از ساحل استفاده می‌کنند فراهم می‌نماید (بیرد، ۱۹۹۶؛ ۲۱۲). در ارتباط با چرایی و فلسفه مدیریت ساحل، بایستی گفت این مهم اساساً گویای این مطلب است که فعالیت‌هایی که پیرامون مدیریت ساحل انجام می‌شوند می‌بایستی همسو و همراه با ویژگی‌های طبیعت منطقه ساحلی باشد نه در برابر و متضاد با آن. از این‌رو، بایستی راهبردهای بالقوه مدیریتی و ارزش‌های اجتماعی-اقتصادی منابع ساحلی، در راستای بهینه‌سازی آن‌ها کاملاً مشخص شوند.

مفهوم پایداری هم اکنون واژه‌ای کلیدی در مدیریت محیط است. به گونه‌ای که استفاده بشر از ساحل باید به شکلی باشد که نیازهای جمعیت کنونی بدون به خطر انداختن فرصت‌های نسل‌های آینده تأمین گردد، به طوری که نسل‌های آینده قادر به استفاده از ساحل به همان نحو باشند که ما امروزه هستیم. از این‌رو، مدیریت پایدار ساحلی به معنای این است که تمام فعالیت‌های بشر نباید مخرب باشد و منابعی که ما از آن‌ها بهره‌برداری می‌کنیم باید تجدیدپذیر باشند (همسلت^۱، ۲۰۰۹؛ ۱۵۵). از این‌رو، برای رفع تعارضات و رسیدن به یک نگاه یکپارچه در مدیریت مناطق ساحلی مفهوم مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) مطرح شده است. درواقع، طرح مدیریت یکپارچه منطقه ساحلی (ICZM) با هدف ایجاد

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

سازگاری و برقاری تعادل در بهره‌برداری از منابع و امکانات این مناطق، در پی مشارکت دادن تمام بخش‌های ذی‌نفع و مسئول در سواحل هر منطقه است. در ادامه به برخی از تعاریف ارایه شده برای ICZM اشاره شده است.

۱. مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی یک فرآیند پویاست که از طریق آن تصمیمات برای استفاده، توسعه و حفاظت از مناطق و منابع ساحلی برای رسیدن به اهدافی که با هماهنگی بهره‌برداران از منابع و مقامات محلی، منطقه‌ای و ملی تعیین شده‌اند اتخاذ می‌شوند. مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی ویژگی خاص مناطق ساحلی را به عنوان یک منبع بازرسی برای نسل‌های فعلی و آینده بشر موردنظر قرار می‌دهد. مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی فرآیندی چندمنظوره بوده و به تحلیل آثار عملی توسعه، استفاده‌های مشترک و ارتباط متقابل بین فرآیندهای فیزیکی و فعالیت‌های انسانی پرداخته و رابطه و تعامل بین فعالیت‌های بخشی در مناطق ساحلی را موردنظر قرار می‌دهد (نکت و آرچر، ۱۹۹۳؛ ۱۸۶).

۲. فرآیندی پویا است که در آن یک استراتژی هماهنگ شده برای تخصیص منابع طبیعی، اجتماعی- فرهنگی و سازمانی تهیه و اجرا می‌شود تا اهداف چندگانه حفاظت و توسعه‌پایدار در مناطق ساحلی به دست آید (سورنسن، ۱۹۹۳، ۴۹).

۳. مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی فرآیندی انعطاف‌پذیر و منطبق با مدیریت منابع برای توسعه‌پایدار زیست‌محیطی در مناطق ساحلی است. مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی جانشین برنامه‌ریزی اجتماعی نبود بلکه بر ارتباط بین فعالیت‌های اجتماعی برای دست‌یابی به اهداف جامع تأکید دارد (سازمان بنادر و دریانوردی، ۱۳۸۸ به نقل از UNEP, 1993).

کشور ایران به دلیل داشتن خطوط ساحلی گسترده در کرانه‌های شمال و جنوب، علاوه بر فرصت‌های اقتصادی، بازرگانی و صنعتی بالا در مناطق ساحلی، از پتانسیل فراوانی برای توسعه‌پایدار گردشگری ساحلی در این مناطق بخوردار است. اما ماهیت گوناگون پارامترهای محیط طبیعی و انسانی در سواحل شمال و جنوب کشور وجود تضادهای بین‌بخشی در استفاده بهره‌برداران ذی‌نفع از منابع ساحلی، تعارض در ساماندهی فعالیت‌ها و کاربری‌های زمین، به عنوان موافع مهمن در توسعه‌پایدار گردشگری ساحلی در این مناطق است که مستلزم توجه ویژه به اجرای طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی است. از این‌رو، هدف این مطالعه تلاش برای تبیین نقش طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی در دست‌یابی به توسعه‌پایدار گردشگری ساحلی است.

۲- مواد و روش‌ها

در این پژوهش با استفاده از روش کتابخانه‌ای به مطالعه و بررسی پیشینه و ادبیات موضوع پرداخته شده است. پس از اطلاع از سوابق کاری انجام شده در سطح جهانی، تاثیر فرایند مدیریت یکپارچه منطقه ساحلی بر توسعه‌پایدار گردشگری ساحلی با شیوه تحلیلی- توصیفی تشریح و تبیین شد.

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

۳- گردشگری ساحلی

سابقه گردشگری در مناطق ساحلی به زمان روم باستان، زمانی که نخستین ویلاها در بخش جنوبی شبه جزیره آپنین ساخته شد، بر می گردد. اما در قرون بعدی، به ویژه از اواسط قرن ۱۸ تا به امروز، گردشگری ساحلی عموماً به خصوصیات درمانی دریا و خورشید [حمام آفتاب و تن آسایی] مرتبط بوده است. همچنین، مهمترین زمینه‌ها و کارکردهای اصلی مناطق ساحلی (به ویژه طی نیمه دوم قرن بیستم) بهره‌گیری از نورخورشید، دریا و ماسه‌های دریاکنار بوده است. با نگاهی گذار بر روند توسعه گردشگری در مناطق ساحلی از آغاز تاکنون، وابستگی و الزام زیاد آن به ویژگی‌های طبیعی، زیست محیطی، فرهنگی و اقتصادی - اجتماعی محیط‌های ساحلی به روشنی دریافت می‌شود. امروزه، گردشگری یکی از مهمترین فعالیت‌های موثر در منطقه ساحلی است که نیازمند برنامه‌ریزی و هماهنگی‌های دقیق اجرایی است. مبنای گردشگری ساحلی برپایه تلفیقی از منابع منحصر به فرد خشکی و دریا با زمینه‌ها و امکانات رفاهی، حس زیبایی‌شناختی چشم اندازها و لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی-زمین‌شناختی، تنوع زیستی زمینی و دریایی، میراث فرهنگی و تاریخی متنوع، تغذیه متنوع و سالم و نیز زیرساخت‌های مناسب می‌باشد. گردشگری ساحلی شامل فعالیت‌های متنوع هم در منطقه ساحلی و هم در خود ساحل بوده و نیازمند شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های گردشگری، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی-رفاهی (هتل‌ها، استراحتگاه‌ها، خانه‌های دوم، رستوران‌ها و غیره) و زیرساخت‌های پشتیبانی (بنادر، امکانات غواصی، و دیگر امکانات) است. ازین رو، برنامه‌ریزی در سواحل، علاوه بر داشتن ساختار ساده می‌باشد یک برنامه‌ریزی راهبردی یکپارچه نیز برای توسعه گردشگری پایدار ارائه دهد.

۴- اثرات اقتصادی گردشگری

امروزه، گردشگری در بسیاری از کشورها جزء اصلی ترین فعالیت‌های اقتصادی به حساب می‌آید، به طوری که برپایه آمار و اطلاعات سازمان جهانی گردشگری UNWTO (۲۰۰۷)، مشخص می‌شود که گردشگری از لحاظ ایجاد اشتغال و سود و آورد اقتصادی-مالی، بزرگ‌ترین صنعت جهان است. در این میان، اهمیت اقتصادی گردشگری ساحلی بر هیچکس پوشیده نبوده و در این زمینه جای هیچ تردید نیست. برای نمونه ویلسون و ویلر (۱۹۹۷) نشان دادند که گردشگری عمدتاً از نوع ساحلی در کالیفرنیا، با ۹/۹ میلیارد دلار، بزرگ‌ترین کمک‌کننده به اقتصاد این ایالت بوده در حالی که بنادر (۶ میلیارد دلار) و منابع هیدرولوژیکی (۸۶۰ میلیون دلار) در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. همچنین، برپایه آمار EEA 2005، گردشگری ساحلی ۴۳٪ مشاغل موجود در مناطق ساحلی فرانسه را فراهم می‌کند و بالاترین آورد اقتصادی را در این کشور دارد.

به طور کلی گردشگری ساحلی طی دهه‌های اخیر سریع‌ترین رشد داشته و در دیگر مناطق ساحلی جهان با توجه به اهمیت خود، سهم بسزایی در اقتصاد ملی و رفاه جوامع محلی داشته است. در این مورد استناد به آمارهای UNWTO نشان می‌دهد که ۱۲ کشور از ۱۵ کشور مقصد برتر جهان در سال ۲۰۰۰، کشورهای ساحلی بوده‌اند. همچنین، گردشگری ساحلی در امریکا سالانه ۶۴۰ میلیارد دلار درآمد و آورد اقتصادی داشته که برابر با ۸۵٪ از درآمد مربوط به حضور گردشگران است (بریجز، ۱۹۹۷). نمونه قابل توجه دیگر مناطق ساحلی مدیترانه، در سال ۲۰۰۸ میزان حدود ۲۵۰ میلیون گردشگر بوده و طبق برآورد آژانس محیط زیست اروپا (EEA، 2005) تا سال ۲۰۲۵ اوج تراکم جمعیت در سواحل مدیترانه در فرانسه و اسپانیا به ۲۳۰۰ نفر در هر کیلومتر مربع می‌رسد.

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

در این راستا لازم است اثرات و چالش‌های پیش‌رو شناسایی شده؛ برنامه‌ریزی و مدیریت درست و مناسب انجام شود، تاثیر و برهمنکش آن را با مسائل جهانی (فقرزدایی، تغییر اقلیم، مخاطرات طبیعی، کاهش تنوع زیستی) مورد توجه ویژه قرار داد و تفاوتی اساسی بین رشد ساده گردشگری و توسعه برنامه‌ریزی شده و یکپارچه گردشگری ساحلی قابل شویم.

۵- مزایای ICZM

در حال حاضر، یکی از ساده‌ترین راه‌ها برای نشان دادن مزایای مقایسه راهبردهای مدیریت منابع ساحلی بر اساس رویکرد بدون ICZM با رویکرد مبتنی بر ICZM است. تلاش‌هایی برای محاسبه سود اقتصادی خالص ناشی از اجرای برنامه‌های ICZM صورت گرفته است. برخی شواهد نشان می‌دهد که پس از به کار گیری ICZM، در برخی از مناطق ساحلی تولید ناخالص داخلی افزایش یافته است.

۶- گردشگری و ICZM

گردشگری ساحلی مولفه اصلی اقتصاد کشورهای ساحلی و دریایی است. گردشگری ساحلی، در بسیاری از کشورها، سریعترین رشد را داشته است. در کمیت گردشگری ساحلی پایدار در قالب اهداف گسترشده ICZM قابل درسترسی است. گردشگری ساحلی را می‌توان با ICZM ارتقا داد و می‌تواند به حل اختلافات بین گردشگری ساحلی و سایر بخش‌های دریایی و خشکی کمک کند.

مشارکت ذینفعان فرایندی است که در آن سازمان افرادی را در گیر می‌کند که ممکن است تحت تأثیر تصمیماتی که می‌گیرد تحت تأثیر قرار گیرد یا می‌توانند بر اجرای تصمیمات خود تأثیر بگذارند. آنها ممکن است از تصمیمات پشتیبانی یا مخالفت کنند، در سازمان یا جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کنند تأثیرگذار باشند، مناصب رسمی مربوطه را داشته باشند یا در طولانی مدت تحت تأثیر قرار بگیرند. هدف از مشارکت ذینفعان در فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک برای توسعه گردشگری، شناسایی و مشارکت سیستماتیک و استراتژیک افرادی است که در مقصد با اهداف زیر مشارکت دارند:

کسب اطمینان از اینکه افراد مناسب در برنامه ریزی و اجرای فعالیت‌های آینده نقش دارند.

کسب اطمینان از اینکه تمام مسائل مهم در نظر گرفته شده اند.

به تصمیم گیری در مورد اقدامات آینده کمک کرده و بهترین نیازهای همه را برآورده کند.

کمک به ایجاد پشتیبانی از برنامه‌های منطقه‌ای، برنامه‌های مدیریتی و ارایه پیشنهادات برای توسعه.

۷- چالش‌های پیش‌رو

پس از حدود بیش از چهل و پنج سال تلاش در زمینه ICZM در سراسر جهان، این روش در کم خوبی از رویکردها، اصول و دستورالعمل‌های اصلی و همچنین چارچوب‌ها و تکنیک‌های تنظیم و اجرای برنامه‌ها را ایجاد کرده است. همچنین باعث بهره‌گیری از تجارب کشورهای موفق شده است. با این حال، ICZM هنوز با فهرست نسبتاً گسترده‌ای از چالش‌ها روبرو است که برای دستیابی به نتایج مطلوبی در مناطق ساحلی می‌باشد برطرف شوند. هر منطقه، کشور یا منطقه دارای فهرست خاصی از چالش‌ها بوده و ارائه فهرستی کامل و همه جانبه از چالش‌ها برای کل مناطق تقریباً غیرممکن است. سورنسن (۲۰۰۲) در تجزیه و تحلیل تلاش‌های انجام‌شده برای ICZM در سراسر جهان، چالش‌های

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

مشترکی از جمله: اطلاعات و پیش‌بینی؛ هزینه‌ها، مزایا و میزان اثرگذاری آنها در بین ذی‌نفعان؛ توزیع و دسترسی به نیرو؛ جمیعت‌شناسی؛ فرهنگ تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات؛ ظرفیت نهادی و سازمانی را ذکر کرده است. همچنین، اتحادیه اروپا تعدادی از چالش‌های پیش‌روی مدیریت یکپارچه و گردشگری ساحلی پایدار را طی قرن ۲۱ به شرح زیر ارائه کرده: افزایش میزان بهره‌گیری از منابع ساحلی و کاهش ظرفیت و تخریب و توان محیطی آن (تغییر اکوسیستم، توسعه مراکز رفاهی)؛

علیرغم تلاش‌های مفید؛ عدم توسعه مناسب اقتصادی- اجتماعی در مناطق ساحلی (بومی- محلی، منطقه‌ای)؛ لزوم توجه به زندگی و سازگاری با مسائل موجود در این مناطق از جمله: افزایش تراز دریا، فرونشینی، طوفان‌ها و غیره؛

کمبود آب شیرین یک چالش واقعی است؛ بهویژه در فصول اوج گردشگری و نیاز به مصرف آب بیشتر (تابستان)؛ تغییر منابع طبیعی (مثلًا ذخایر ماهی) بدلیل صید بیش از حد فشارهای شدیدی را بر تعدادی از جوامع ساحلی وارد خواهد کرد؛

ایمنی سواحل و مقابله با خطرات طبیعی و تکنولوژیکی باید در اولویت باشد. به عنوان مثال سیل، آتش‌سوزی جنگل‌ها، از دستدادن تنوع زیستی، فرسایش ساحل، ایمنی دریایی و نشت نفت.

-۸- بحث و نتیجه‌گیری

در طول تاریخ، بشر به سواحل و به‌تبع آن، اسکان و تمرکز جمیعت در حاشیه مرزی خشکی و دریا [ساحل] توجهی روزافرون داشته است (ثروتی، ۱۳۹۳؛ ۵). ازین‌رو، تمدن‌های بشری همواره در کنار دریاها و در نزدیکی حوضه‌های رودخانه‌های گسترش پیدا نموده‌اند (ثروتی و همکاران، ۱۳۹۴؛ ۳). در مقیاس جهانی، سواحل محیط‌های طبیعی بسیار مهمی هستند، چراکه بسیاری از جمیعت ساکن در جهان در اطراف و نزدیکی ساحل زندگی می‌کنند و بهشت به منابع ساحلی وابسته‌اند (هاروی و میمورا، ۲۰۰۶؛ ۱). امروزه، بیش از نیمی از جمیعت جهان در مناطق ساحلی و در درون نوار ۶۰ کیلومتری و حدود ۳۸ درصد در فاصله ۱۰۰ کیلومتری از خط کرانه‌های دریاها و اقیانوس‌ها استقرار یافته و زندگی می‌کنند (بیرد، ۲۰۰۸؛ ۱؛ رامی‌بیر و همکاران، ۲۰۱۱؛ ۵؛ ۲۰۱۴؛ ۵). همچنین، تخمین زده می‌شود که تا سال ۲۰۲۵ میلادی، حدود ۷۵ درصد از جمیعت جهان در فاصله ۶۰ کیلومتری از دریا زندگی نمایند (اسمال و نیکولز، ۲۰۰۳؛ ۸؛ ۲۰۰۵؛ ۹؛ ۲۰۰۵؛ ۴). چنین فشار باورنکردنی در سواحل که ناشی از رشد شتاب‌دار جمیعت و نیاز جوامع جهانی به منابع دریایی است و نیز این واقعیت که منابع ساحلی با نرخ ناپایداری در حال بهره‌برداری هستند (هاروی و میمورا، ۲۰۰۶؛ ۱)، دلیل اصلی آن هستند که بدانیم چرا سواحل در معرض تهدید قرار دارند و نیز اینکه چرا به‌منظور

4- Harvey and Mimura

5- Bird

6- Ramieri

7- United Nations Environment Programme (UNEP)

8- Small and Nichols

9- Finkl and Kruempfel

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

استفاده بهینه از مناطق ساحلی و رسیدن به توسعه پایدار^{۱۰} به سطوح مدیریتی و حفاظتی یکپارچه در این مناطق نیازمندیم (همسلت، ۲۰۰۹؛ ۱۵۶). بنابراین، با توجه به اینکه سواحل ذاتاً در مقیاس‌های زمانی- فضایی گوناگون، پویا و متغیر بوده و نیز اینکه چنین پویایی‌ها و تغییراتی با دگرگونی‌های بالقوه جهانی در ارتباط می‌باشند، بهمنظور استفاده بهینه و رسیدن به توسعه پایدار، توجه ویژه به مدیریت یکپارچه منطقه ساحلی موردنیاز و ضروری است (منصوری، ۱۳۹۷: ۱۹-۱۸).

سازمان بنادر و دریانوردی کشور به دلیل وجود مناطق ساحلی گوناگون و متفاوت در کرانه‌های شمالی و جنوبی کشور، طرح مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور را با اهداف زیر تهیه و تدوین کرده است.

دستیابی به توسعه پایدار در استفاده‌های چندگانه از مناطق ساحلی با ظرفیت‌یابی محیطی مناطق ساحلی؛ فقرزادایی و رفع محرومیت در مناطق توسعه‌نیافته با معرفی مناسب‌ترین شکل توسعه اقتصادی- اجتماعی؛ حفظ محیط‌زیست شکننده مناطق ساحلی و کاهش آسیب‌پذیری مناطق ساحلی و ساکنان آن نسبت به مخاطرات طبیعی و انسانی؛

تهیه طرح هماهنگی دستگاه‌های مرتبه با سواحل بهمنظور کاهش و رفع تداخل فعالیت‌ها؛

تقویت پشتونه قانونی برای استفاده و مدیریت از مناطق ساحلی؛

بسترسازی برای پدافند غیرعامل در مناطق ساحلی کشور؛

امکان‌سنجی جلب مشارکت مردمی در بهره‌برداری و مراقبت از مناطق ساحلی؛

تهیه پایگاه اطلاعات از مناطق ساحلی برای تسهیل در تصمیم‌سازی برای فرایندهای توسعه در مناطق ساحلی کشور. همانطور که مشخص است از اهداف اصلی اجرای این طرح رسیدن به توسعه پایدار محیطی، فقرزادایی در مناطق توسعه‌نیافته و دخیل کردن بومیان و ذی‌نفعان در بهره‌گیری از محیط ساحلی است که این موارد بسیار مهم همگی می‌توانند در بستر توسعه پایدار گردشگری ساحلی و با یک برنامه مدون و یکپارچه همسو و در درون طرح مدیریت یکپارچه ساحلی به دست آیند. زیرا، مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی تلاش می‌کند تا در درازمدت بین مزایای توسعه اقتصادی و استفاده‌های انسانی از منطقه ساحلی، مزایای حفاظت و احیای مناطق ساحلی، کاهش خسارات جانی و مالی انسان در مناطق ساحلی، دسترسی عمومی به منطقه ساحلی تعادل برقرار کند. اصطلاح "یکپارچه" به ادغام و یکپارچه‌سازی اهداف؛ ابزارهای متعدد موردنیاز برای رسیدن به این اهداف؛ تعیین حدود نواحی اجرای سیاست‌های مربوطه در بخش‌ها و سطوح اداری مختلف؛ مؤلفه‌های دریایی و سرزمینی؛ زمان و فضا و نیز کاربرد رشته‌های مختلف اشاره دارد. اگرچه اصطلاح "مدیریت"، یک فرایند پیوسته است که گردآوری اطلاعات، برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، مدیریت و نظارت بر اجرای طرح مدیریت یکپارچه منطقه ساحلی را شامل می‌شود. اماً اصطلاح "برنامه‌ریزی" معنای گسترهای دارد و شامل توسعه سیاست‌های راهبردی است. درواقع، مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی عمدتاً توسط اصول کلی از جمله کل‌نگری،

۱۰- Sustainable Development: توسعه پایدار را باید حاصل جهانی شدن معضلات زیستمحیطی به حساب آورد. این مفهوم نخستین بار در گزارش برونتلندر (Brandtland) با عنوان "آینده‌ای که به همه ما تعلق دارد" (۱۹۸۷) پروردید. سپس بهنگام برگزاری اجلاس زمین در روی عومومیت یافت. توسعه پایدار در فهم گستره و همه‌فهم آن، توسعه‌ای است که نیازهای کنونی را به‌گونه‌ای برآورده سازد که تأمین نیازهای نسل آینده با مشکل مواجه ننماید (صدقوق، ۱۳۹۳؛ ۳۳).

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

اکوسیستمی، حکمرانی خوب یا مطلوب، همبستگی درون‌نسلی و بین‌نسلی، حفاظت از تمایزها و اصل احتیاط و پیشگیری تعریف شده است که سرانجام به توسعه پایدار منجر می‌شود.

گردشگری فعالیتی در مقیاس جهانی است و بهشت با مسائل جهانی (به ویژه فقرزدایی) در ارتباط است. توسعه گردشگری بیشتر به وجود جاذبه‌ها و فعالیت‌های مربوط به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق بستگی دارد؛ که در صورت نابودی و تخریب آن‌ها توسعه پایدار گردشگری ساحلی از بین رفته و با شکست روپرتو خواهد شد. بنابراین، بهره‌گیری و توسعه درست گردشگری می‌تواند به عنوان وسیله مهمی برای دستیابی به حفاظت از چشم‌اندازهای مناطقی ساحلی باشد. مطالعات و بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهند که گردشگری ساحلی از طریق اقدامات یکپارچه (همه نهادهای مستول و فراهم‌سازی سازوکارهای مناسب)، می‌تواند به میزان قابل توجهی در کاهش فقر در جوامع بومی ساحلی کمک کند. البته شایسته است که از تأثیرات منفی شدیدی که ممکن است بر تغییرات آب و هوایی (به‌دلیل افزایش انتشار دی اکسید کربن از طریق افزایش حمل و نقل)، تخریب زیستگاه‌های طبیعی ارزشمند، از دست دادن گونه‌ها و غیره داشته باشد، غافل نمانیم. رویکرد ICZM چارچوب مناسبی را ارائه می‌دهد که در آن بتوان اصول توسعه گردشگری پایدار را همراه با اصول مربوط به دیگر بخش‌های مربوطه از جمله آب، خاک، انرژی، ماهیگیری، حمل و نقل و غیره را با استفاده از ابزارهایی مانند Carrying Capacity، Strategic Environmental Assessment (SEA)، Environmental Impact Assessment (EIA)، Assessment (CCA) و ICZM فرایند توسعه پایدار مناطق ساحلی آغاز می‌شود. درواقع، کشورهای ساحلی درسایه به کارگیری و اجرای مدیریت یکپارچه منابع ساحلی از مزایای محلی و ملی ناشی از آن از جمله افزایش و بهبود توسعه اقتصادی و کیفیت زندگی بهره‌مند خواهند شد. در زمینه گردشگری شیوه‌های گوناگون برنامه‌ریزی محیطی، مبتنی بر جامعه، گردشگری باکیفیت، برنامه‌ریزی یکپارچه درازمدت و راهبردی وجود دارد که از این بین برنامه‌ریزی راهبردی (که به دنبال تناسب بهینه بین سیستم و محیط بود و تمرکز آن بیشتر در شناسایی و حل و فصل مسائل است) بهترین گزینه در توسعه گردشگری در مناطق ساحلی خواهد بود. البته می‌بایست، تفاوت روشن و مشخصی بین رشد ساده گردشگری [که بسیاری از کشورها در مناطق ساحلی خود تجربه می‌کنند] و یک توسعه برنامه‌ریزی شده، یکپارچه و مسئولانه در زمینه گردشگری ساحلی ایجاد شود؛ که مورد دوم می‌تواند به طور قابل توجهی در کاهش تأثیرات منفی رشد شتابان آن بر مناطق ساحلی و جوامع و ذی‌نفعان بومی و در نهایت پایداری محیط کمک کند.

در پایان شایان گفتن است که مناطق ساحلی کشور به عنوان پل ارتباطی و تعاملی با سایر کشورهای جهان، درسایه اجرای اصولی و دقیق ICZM می‌توانند تسهیل کننده روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور بوده و ضمن کمک به ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای، استفاده از موقعیت‌های ویژه جغرافیایی و منطقه‌ای کشور، استفاده پایدار از منابع و پتانسیل‌های گسترده گردشگری به حفظ محیط‌زیست و ایجاد امنیت از مرزهای آبی تا مناطق داخلی کمک کرده و در مجموع به عنوان نمادی از توسعه یافنگی کشور عمل نمایند.

-۹- منابع

ثروتی، محمدرضا (۱۳۹۳)؛ جغرافیای طبیعی دریاها و سواحل (ترجمه)، تهران، انتشارات سازمان سمت، چاپ سوم.

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

ثروتی، محمد رضا، انصاری لاری، احمد، منصوری، رضا (۱۳۹۴)؛ چارچوب نظری و راهبردهای برنامه‌ریزی به منظور مدیریت یکپارچه ناحیه ساحلی و حوضه رودخانه (ترجمه)، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، چاپ دوم.
سازمان بنادر و دریانوردی کشور (۱۳۸۸)؛ خلاصه گزارش مطالعات برآیند مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور (ICZM)، تهران، معاونت فنی و مهندسی، اداره کل مهندسی سواحل و بنادر.

صدقوق، سید حسن (۱۳۹۳)؛ آیا توسعه پایدار پارادایم جدیدی در جغرافیاست؟ زیرنظر: صدقوق، سید حسن؛ جغرافیا و توسعه پایدار، چاپ نخست، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، صص: ۵۹-۳۳.

منصوری، رضا (۱۳۹۷)؛ تغییرات مورفولوژی ساحلی جنوب خاوری دریای خزر در راستای مدیریت یکپارچه منطقه ساحلی (ICZM)، رساله دکتری تخصصی (Ph.D)، رشته ژئومورفو لژی / مدیریت محیطی، استاد راهنما: محمد رضا ثروتی، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین.

Bird, E. C. F., 1996; Beach Management, Chichester, John Wiley and Sons.
Bird, E., 2008; Coastal geomorphology: an introduction, University of Melbourne, Australia Second Edition, Wiley Publisher.
Bridges, T. (ed) (1997), Travel Industry World Yearbook - The Big Picture 1996-97, Vol. 40, Travel Industry Publishing Inc. Spencertown, NY.

EEA (2005), The European environment - State and outlook, European Environment Agency, Chagen.

Finkl, C. W. and Kruempfel, C. (2005) 'Threats, obstacles and barriers to coastal environmental conservation: Societal perceptions and managerial positionailities that defeat sustainable development', in Veloso-Gomez, F., Taveira Pinto, F., da Neves, L., Sena, A. and Fereira, O. (ed) Proceedings of the 1st International Conference on Coastal Conservation and Management in the Atlantic and Mediterranean Seas, pp3-28, Porto, Portugal, University of Porto

Harvey, N., Mimura, B., 2006; Importance of Global Change for Coastal Management in the Asia-Pacific Region, In: Harvey, B., (Ed), Global Change and Integrated Coastal Management, The Asia-Pacific Region, Springer, PP: 1-15.

Haslett, S., K., 2009; Coastal Systems, Routledge (Routledge Introductions to Environment Series), Second Edition.

Knecht, R. W., & Archer, J. (1993). 'Integration' in the US coastal zone management program. Ocean & coastal management, 21, 183-200.

Ramieri, E., Hartley, A., Barbanti, A., Santos, F.D., Gomes, A., Hilden, M., Laihonen, P., Marinova, N., Santini, M., 2011; Methods for Assessing Coastal Vulnerability to Climate Change, European Topic Centre on Climate Change Impacts, Vulnerability and Adaptation Thetis (Italy).

Small, C., Nichols, R., J., 2003; A global analysis of human settlement in coastal zones, Journal of Coastal Research, vol 19, no 3, PP: 584-600.

Sorensen, J., 1993; The international proliferation of integrated coastal zone management efforts. Ocean & Coastal Management, 21(1-3), 45-80.

United Nations Environment Programme (UNEP), 2014; The UNEP Environmental Data Explorer, as compiled from UNEP/DEWA/GRID-Geneva. UNEP, Geneva. <http://geodata.grid.unep.ch>.

اکو-توریسم، ژئو-توریسم و حفاظت از میراث طبیعی

National Conference of Ecotourism, Geotourism
and Natural Heritage Conservation

تاریخ برگزاری کنفرانس: اردیبهشت ماه ۱۴۰۱

UNWTO (accessed in June 2007), Facts and figures: Information, analysis and know how, Available at: <http://unwto.org/>

Williams, A., & Micallef, A. (2009). Beach management: principles and practice. Routledge.